

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

O'roqova Zilola Salomovna.
O'zbekiston olimi ayollarining yurtim
taraqqiyotiga qo'shayotgan hisssasi //
«O'zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga qo'shayotgan
hissasi» mavzusidagi xalqaro ilmiy-
amaliy konferensiya materiallari
(Nukus, 2026-yil 9–10-oktyabr). –
Nukus, 2026. – B. 1403–1408. – DOI:
[https://doi.org/10.66073/ReFocus-
Conf/0910293](https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910293)

O'ZBEKISTON OLIMA AYOLLARINING YURTIM TARAQQIYOTIGA QO'SHAYOTGAN HISSASI

O'roqova Zilola Salomovna

Osiyo texnologiyalar universiteti professori

Annotatsiya: Maqolada O'zbekiston olimi ayollarining ilm-fan, oliy ta'lim va innovatsion rivojlanishdagi o'rni rasmiy statistika, davlat portallari va ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotning maqsadi – olimi ayollarning mamlakat taraqqiyotiga qo'shayotgan hissasini ishtirok, ilmiy daraja, rahbarlik, xalqaro e'tirof va qo'llab-quvvatlash tizimi kesimida baholash. Tahlilda Milliy statistika qo'mitasi, Fanlar akademiyasi va davlat portallarining ochiq ma'lumotlari hamda mahalliy ilmiy jurnallardagi maqolalar statistik, qiyosiy va kontent-tahlil usullari bilan o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, 2025-yilda mutaxassis-tadqiqotchilar orasida ayollar ulushi 40,4 foizga yetgan, oliy ta'limdan keyingi ta'limda esa 48,2 foizni tashkil etgan. Biroq ilmiy daraja va lavozim oshgani sayin bu ulush kamayadi: fan doktorlari orasida 22,2 foiz, akademiklar orasida 7,7 foiz, faol ilmiy loyihalar rahbarlari orasida 28 foiz. Maqola yakunida ilmiy yetakchilikni kuchaytirish, xalqaro nashrlarda ishtirokni oshirish va yagona statistik monitoring joriy etish bo'yicha tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: olimi ayollar; ilm-fan; gender tengligi; ilmiy salohiyat; ilmiy yetakchilik; PhD va DSc; innovatsion rivojlanish; inson kapitali; O'zbekiston.

Kirish (adabiyotlar sharhi)

Har bir jamiyatning intellektual salohiyati ilm-fanga munosabat, ilmiy g'oyalar va erishilgan natijalar bilan o'lchanadi. Bu salohiyatning yarmini ayollar tashkil etgani sababli, ularning ilmiy faoliyatdagi ishtiroki mamlakat taraqqiyotining muhim omiliga aylanadi. BMT Bosh Assambleyasi 2016-yilda 11-fevralni Xalqaro ayollar va qizlar ilm-fan kuni deb e'lon qilgan. O'zbekistonda har yili 10–15-fevral kunlari "Ilmli ayol – jamiyat ko'zgusi" haftaligi o'tkaziladi. 2026-yil 11-fevralda Toshkentda o'tgan SheSCIENCE 2026 forumida Markaziy Osiyoning besh davlatidan yuzlab olimi ishtirok etdi; ishtirokchilar soni manbalarda taxminan 200 nafardan 300 nafardan ortiqqacha keltirilgan.

Mavzu bo'yicha mahalliy adabiyotlar asosan "Jamiyat va innovatsiyalar" jurnalida jamlangan. A. Kasimova maqolasida gender tengligiga erishish – Yangi O'zbekiston davlat siyosatining yo'nalishi sifatida ko'riladi; ayollarni ilmiy faoliyatga jalb etish, ularning dasturiy ishlanmalari va innovatsion g'oyalarini qo'llab-quvvatlash masalalari yoritiladi, N. Xasanova mustaqillik yillarida ta'lim va fan rivojini, uning huquqiy asoslarini, statistik ma'lumotlarni hamda Andijon viloyati pedagogik mahorat markazi olimlari bilan suhbatlarni tahlil qiladi. X. Komilovning sotsiologik tadqiqoti fanga hissa qo'shgan ayollarning turmush tarzi, ijtimoiylashuvi va hayotiy qadriyatlarini o'rganib, ularning faolligiga ijobiy ta'sir etuvchi omillarni aniqlashga qaratilgan.

«O'zbekiston olimi ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hisssasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

Ayollarning fandagi o'rnini xalqaro nuqtai nazardan ham tahlil qilingan: YuNESKO statistikasiga ko'ra, 2020-yilda dunyo bo'yicha olimlar ulushi taxminan 30 foiz bo'lgan, O'zbekistonda esa bu ko'rsatkich 39 foizga yaqinlashgan. Markaziy Osiyo va Shimoliy Afrikada ayollarning tadqiqotchilar orasidagi ulushi 45 foizga yaqin. BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP) Toshkent, Farg'ona, Andijon va Surxondaryo hududlarida o'tkazgan tadqiqotida qizlarning STEM yo'nalishlariga qiziqishi ota-onaning kasbidan qat'i nazar yuqori ekani, bu qiziqish o'smirlik va yoshlik davrida kuchayishi hamda aka-opa yoki singillarning texnik ta'limi tanlovga ta'sir etishi qayd etilgan. Psixologik chidamlilik va ijtimoiy tarmoq qo'llab-quvvatlashi ham muhim omil sifatida ko'rsatilgan.

Biroq mavjud ishlarda ko'rsatkichlar turli bazalar (xodimlar, tadqiqotchilar, doktorantlar, loyiha rahbarlari) bo'yicha alohida keltirilgan va olimlar ayollarning hissasi yaxlit holda baholanmagan. Ushbu maqolaning vazifalari quyidagilardan iborat: birinchidan, ochiq statistik ma'lumotlarni jamlab, ayollarning ilmiy kadrlar tarkibidagi o'rnini ko'rsatish; ikkinchidan, kadrlar zaxirasi va ilmiy loyihalardagi ishtirokni baholash; uchinchidan, davlat qo'llab-quvvatlash choralari va mavjud to'siqlarni aniqlab, amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Materiallar va uslublar

Tadqiqot 2014–2026-yillardagi ochiq ma'lumotlarga tayangan. Manbalar to'rt guruhga bo'lindi: rasmiy statistika va davlat portallari (Milliy statistika qo'mitasi, gov.uz, Fanlar akademiyasi ma'lumotlari); xalqaro tashkilotlar materiallari (UNDP, TWAS va YuNESKO statistikasi); davlat tashkilotlarining tanlov va forumlar haqidagi xabarlar; "Jamiyat va innovatsiyalar" jurnalidagi uchta ilmiy maqola.

Tahlilda tavsifiy statistika, qiyosiy tahlil (2014–2024-yillardagi dinamika va ilmiy daraja bosqichlari bo'yicha ulushlar) hamda kontent-tahlil usullaridan foydalanildi. Ko'rsatkichlar beshta guruhga ajratildi: tadqiqotchilar tarkibi; ilmiy daraja va lavozim; kadrlar zaxirasi (oliy ta'lim va doktorantura); loyihalar va yetakchilik; xalqaro e'tirof va davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash. Ayollar ulushi ayollar sonini jami songa bo'lib, 100 ga ko'paytirish yo'li bilan manbadagi raqamlar asosida qayta hisoblandi. Masalan, 2025/2026-o'quv yili boshida talabalar orasida ayollar ulushi 782,9 ming nafarning 1535 ming nafarga nisbati bo'yicha 51,0 foizni, akademiklar orasida 5 nafarning 65 nafarga nisbati bo'yicha 7,7 foizni tashkil etdi. Qayta hisoblash va manbadagi qiymatlar o'rtasidagi yaxlitlash farqi 0,1 foiz punktdan oshmadi.

Tadqiqot cheklovlari: raqamlar turli tashkilotlar va yillarga tegishli bo'lgani uchun ularni bir-biriga to'g'ridan-to'g'ri tenglashtirib bo'lmaydi. YuNESKO ma'lumotlari ommaviy axborot vositalari orqali olingan. Ilmiy maqolalar to'liq matni emas, annotatsiyasi darajasida tahlil qilindi. Shu sababli maqolada keltirilgan taqqoslashlar taxminiy xarakterga ega.

Natijalar

Olimlar ayollar ilmiy-tadqiqot ishlarining qariyb 40 foizini bajarmoqda, ammo ulush ilmiy daraja va rahbarlik pog'onasi oshgani sayin kamayadi.

Ilmiy kadrlar tarkibidagi ulush

2025-yilda ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlarini bajargan 43,1 ming mutaxassis-tadqiqotchining 40,4 foizi ayollar bo'lgan, ya'ni taxminan 17,4 ming nafar. Shu yili bu sohaga jami 1680,6 milliard so'm yo'naltirilgan. O'zbekiston Fanlar akademiyasi tizimida 2023-2026 yil holatiga ko'ra ayollar ulushi 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval. Fanlar akademiyasi tizimida kadrlar tarkibi va ayollar ulushi (2023-yil va 2026-yil sentyabr holatiga)

Ko'rsatkich	2023: jami (nafar)	2023: ayollar (nafar)	2023: ayollar ulushi (%)	So'nggi holat: jami (nafar)	So'nggi holat: ayollar (nafar)	So'nggi holat: ayollar ulushi (%)
Barcha xodimlar	5337	2081	38,9	5390	—	—
Ilmiy xodimlar	2833	927	32,7	2887	—	—
Fan nomzodlari va PhD	831	265	31,8	825	—	—
Fan doktorlari	490	109	22,2	434	—	—
Akademiklar	65	5	7,7	74**	5	6,8
Ilmiy tashkilotlar (rahbari ayol)	35	4	11,4	35	—	—

*Izoh: 2023-yil ma'lumotlari — Fanlar akademiyasi (Yuz.uz, 11.02.2023). So'nggi holat: xodimlar, ilmiy xodimlar, fan doktorlari, fan nomzodlari va ilmiy tashkilotlar soni — Fanlar akademiyasining 2025-yil yakunlari bo'yicha ma'lumotnomasi (2026-yil fevralda e'lon qilingan, ushbu ko'rsatkichlar bo'yicha 2026-yil sentyabrgacha e'lon qilingan eng so'nggi rasmiy ma'lumot). ** Akademiklar — 2026-yil sentyabr holatiga Fanlar akademiyasi rasmiy saytidagi haqiqiy a'zolar ro'yxati bo'yicha (2025-yil yakunidagi ma'lumotnomada 75 nafar). «—» — gender kesimidagi ma'lumot e'lon qilinmagan.*

2-jadval. Fanlar akademiyasi tizimida ayollar ulushi, 2023-yil

Ko'rsatkich	Jami (nafar)	Ayollar (nafar)	Ayollar ulushi (%)
Barcha xodimlar	5337	2081	38,9
Ilmiy xodimlar	2833	927	32,7
Fan nomzodlari va PhD	831	265	31,8
Fan doktorlari	490	109	22,2
Akademiklar (2023-yil yanvar)	65	5	7,7

Tizimdagi 35 ta ilmiy tashkilotning faqat 4 tasiga ayollar rahbarlik qiladi. Demak, ayollar ilmiy ishning keng bazasini tashkil etadi, yuqori ilmiy darajalar va rahbarlik lavozimlarida esa hali kam.

Kadrlar zaxirasi: oliy ta'lim va doktorantura

Yaqin yillarda bu tafovut kamayishi mumkin. 2026-yil mayida e'lon qilingan ma'lumotga ko'ra, oliy ta'limdan keyingi ta'limda 18 908 nafar ayol tahsil olmoqda, bu barcha izlanuvchilarning 48,2 foizini tashkil etadi. Ulardan 547 nafari davlat kvotasi asosida DSc, 7459 nafari PhD dasturida o'qiydi, 210 nafari stajyor-tadqiqotchi. Mustaqil izlanuvchi ayollar soni 10 692 nafar (1641 nafari DSc, 9051 nafari PhD).

Bu poydevor oliy ta'limdagi o'zgarishlar bilan bog'liq. 18–23 yoshdagi ayollarni oliy ta'lim bilan qamrab olish 2014-yilda 5,2 foiz bo'lgan, 2024-yilda 52,4 foizga yetgan, ya'ni taxminan 10 barobar oshgan; erkaklarda bu ko'rsatkich 8,4 foizdan 43,5 foizgacha o'sgan. 2025/2026-o'quv yili boshida 1 million 535 ming talabani 782,9 ming nafari ayollar, 752,1 ming nafari erkaklardir.

Ilmiy loyihalar, yosh olimlar va akademik mobillik

Ayollarning ishtiroki loyiha darajasida ham kuzatiladi. SheSCIENCE 2026 forumida keltirilgan ma'lumotga ko'ra, 763 ta faol ilmiy loyihaning 214 tasiga (28 foiz) olima ayollar rahbarlik qiladi. Qabul qilingan taxminan 17 ming nafar izlanuvchining deyarli yarmini ayollar tashkil etadi; Yoshlar akademiyasi a'zolarining 47 foizi va "Akademik mobillik" dasturi ishtirokchilarining 40 foizi ayollardir. Loyiha rahbarlari orasidagi ulush (28 foiz) mutaxassis-tadqiqotchilarning umumiy ulushidan (40,4 foiz) 12,4 foiz punktga past. Ma'lumotlar turli yil va bazalarga tegishli bo'lgani uchun bu taqqoslash taxminiydir, lekin u rahbarlik bosqichidagi tafovutni yana bir bor ko'rsatadi.

Davlat tomonidan rag'batlantirish

Olimalarni qo'llab-quvvatlash tizimi tanlovlar, mukofotlar va jamoat tuzilmalari orqali shakllanmoqda. Innovatsion rivojlanish agentligi 2026-yil 31-iyulda "Olima ayollar" tanlovining 18 nafar g'olibiga sertifikatlar topshirdi. G'oliblarning loyihalari seysmologiya, sun'iy intellekt, raqamli texnologiyalar, tibbiyot, biotexnologiya, qishloq xo'jaligi, ekologiya, kimyo, materialshunoslik, madaniy merosni raqamlashtirish, shaharsozlik va gumanitar fanlarni qamrab olgan. SheSCIENCE forumi doirasida "Mu'tabar ayol – 2025" mukofotlari topshirilgan. Shuningdek, 2022-yilda Xotin-qizlar qo'mitasi, Innovatsion rivojlanish vazirligi va oliy ta'lim vazirligi takliflari asosida Olima ayollar jamiyatini tuzish ko'zda tutilgan: u olimalar yagona ma'lumotlar bazasini yuritish, xorijiy ilmiy markazlar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish, trening va tanlovlar tashkil etishni maqsad qilgan.

Xalqaro e'tirof

Xalqaro ko'rinish hali cheklangan. UNDP ma'lumotiga ko'ra, Scopus bo'yicha 2015–2020-yillardagi eng faol 20 olima orasida O'zbekistondan faqat 3 nafari bo'lgan. Shu sababli 2020-yilda UNDP va Innovatsion rivojlanish vazirligi ayol olimlarning ilmiy nashr sifatini oshirish bo'yicha treninglar o'tkazgan. Ayrim o'zbekistonlik olimalar TWAS va L'Oréal–UNESCO kabi xalqaro mukofot hamda stipendiyalarga sazovor bo'lgan. 2026-yildagi SheSCIENCE forumi esa mintaqaviy hamkorlik va tajriba almashish uchun maydon yaratdi.

Qizlar va STEM: kelajak kadrlar

Ilmiy kadrlar zaxirasi maktab va yoshlik davrida shakllanadi. UNDP tadqiqoti qizlarning STEM yo'nalishlariga qiziqishi yuqori ekanini ko'rsatgan va qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish uchun siyosat ishlab chiqish, xalqaro stajirovkalar, ommaviy axborot vositalarida muvaffaqiyatli ayollarni targ'ib qilish hamda INHA universiteti va Turin politexnika universitetidagi kabi samarali tajribalarni kengaytirishni tavsiya etgan. Bu natijalar olimalar sonini oshirishda faqat oliy ta'lim emas, balki oldingi bosqichlar ham muhimligini ko'rsatadi.

Hissa yo'nalishlari va muhokama

To'plangan ma'lumotlar olima ayollarning mamlakat taraqqiyotiga hissasi uchta yo'nalishda ko'rinishini ko'rsatadi. Birinchisi – ilmiy-tadqiqot ishlarining qariyb 40 foizini bajarish. Ikkinchisi – kadrlar tayyorlash tizimi: talabalarning 51,0 foizi ayollar, doktorantura va izlanuvchilarning deyarli yarmi ham ayollar. Uchinchisi – amaliy yo'nalishdagi loyihalar: tanlov g'oliblarining ishlari seysmologiya, sun'iy intellekt, biotexnologiya, qishloq xo'jaligi va ekologiya kabi iqtisodiyot uchun muhim sohalarni qamrab oladi.

Ma'lumotlar yagona qonuniyatni ham ko'rsatadi: ayollar ulushi ilmiy zinapoyaning quyi bosqichlarida yuqori, yuqori bosqichlarida past. Doktoranturada ulush 48,2 foiz, tadqiqotchilar orasida 40,4 foiz, ilmiy xodimlar orasida 32,7 foiz, fan doktorlari orasida 22,2 foiz, akademiklar orasida 7,7 foiz (bu raqamlar turli yil va bazalarga tegishli). Dunyo bo'yicha olimalar ulushi taxminan 30 foiz bo'lganini hisobga olsak, tadqiqotchilarning umumiy ulushi bo'yicha O'zbekiston ko'rsatkichi yuqori, ammo yuqori darajalarda tafovut saqlanmoqda. Oliy ta'limda ayollar qamrovi 2014–2024-yillarda taxminan 10 barobar oshgani kelgusida yuqori bosqichlardagi ulushni ham oshirishi mumkin. Bu – tahliliy faraz; uni tasdiqlash uchun yillar bo'yicha gender kesimidagi dinamik ma'lumotlar kerak.

Yana bir muammo statistik xarakterga ega. Manbalarda ayollar ulushi turlicha berilgan: bir rasmiy xabarda ilm-fan sohasida 48 foiz, tadqiqotchilar statistikasida 40,4 foiz keltiriladi. Bu farq hisoblash bazalarining turlichaligidan kelib chiqishi mumkin, chunki manbalarda hisoblash usuli ko'rsatilmagan. Yagona metodologiya bo'lmasa, ayollar hissasini aniq baholash qiyin.

Xulosa va tavsiyalar

O'zbekiston olima ayollari ilmiy kadrlar tarkibining muhim qismini tashkil etadi va mamlakat ilmiy-innovatsion taraqqiyotiga sezilarli hissa qo'shmoqda. 2025-yilda tadqiqotchilarning 40,4 foizi ayollar bo'lgan, oliy ta'limdan keyingi ta'limda bu ulush 48,2 foizga yetgan. Shu bilan birga fan doktorlari (22,2 foiz), akademiklar (7,7 foiz), faol ilmiy loyihalar rahbarlari (28 foiz) va ilmiy tashkilotlar rahbarlari orasida ayollar kam. Xalqaro nashrlardagi ko'rinish ham cheklangan. Davlat tanlovlar, mukofotlar va forumlar orqali qo'llab-quvvatlash tizimini shakllantirmoqda, ammo uning natijasini baholash uchun yagona statistik monitoring zarur.

Tahlil asosida quyidagi tavsiyalar beriladi:

1. Ilmiy xodimlar, tadqiqotchilar, doktorantlar va loyiha rahbarlari bo'yicha ayollar ulushini yagona metodologiya asosida hisoblash va har yili ochiq e'lon qilish.

2. PhD dan DSc va professorlik darajasiga o'tish bosqichida maxsus grantlar va murabbiylik (mentorlik) dasturlarini joriy etish.

3. Scopus va Web of Science nashrlari bo'yicha treninglarni viloyat oliy ta'lim muassasalari va ilmiy markazlarigacha kengaytirish.

4. Ilmiy tashkilotlarda va loyihalarda rahbarlik zaxirasini shakllantirish: PhD va DSc darajasidagi ayollarni boshqaruv lavozimlariga tayyorlash, loyiha rahbarlari orasidagi ulushni yillik kuzatish.

5. Olimalar yagona ma'lumotlar bazasini va hududiy tarmog'ini shakllantirish, xorijiy ilmiy markazlar bilan hamkorlikni kengaytirish.

6. Maktab va oliy ta'lim bosqichida qizlarni STEM yo'nalishlariga yo'naltirish, ommaviy axborot vositalarida muvaffaqiyatli olimalar tajribasini targ'ib qilish.

7. Olimalarning faoliyatiga ta'sir etuvchi omillarni sotsiologik monitoring orqali muntazam o'rganish, natijalarni qaror qabul qilishda hisobga olish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kasimova A. Zamonaviy fanda ayollarning o'rni // Jamiyat va innovatsiyalar. 2023. Vol. 4, № 8/S. B. 226–233. DOI: 10.47689/2181-1415-vol4-iss8/S-pp226-233. <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/download/3339/3369>

2. Xasanova N. Ilm-fan taraqqiyoti va rivojida ayol-qizlarning ilmiy izlanishlari va yangi tendensiyalar // Jamiyat va innovatsiyalar. 2025. Vol. 6, № 4. B. 178–187. DOI: 10.47689/2181-1415-vol6-iss4-pp178-187. <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/download/6999/6794/21203>

3. Komilova X. O'zbekistonda xotin-qizlarning ilm-fan taraqqiyotidagi faoliyatining sotsiologik tahlili // Jamiyat va innovatsiyalar. 2024. Vol. 5, № 3. B. 140–144. DOI: 10.47689/2181-1415-vol5-iss3-pp140-144. <https://inscience.uz/index.php/socinov/article/download/4246/4182/12260>

4. Uzbek women in development of science // CyberLeninka. <https://cyberleninka.ru/article/n/uzbek-women-in-development-of-science>

5. Olima ayol – millat tarbiyachisi // Yuz.uz. <https://yuz.uz/uz/news/olima-ayol--millat-tarbiyachisi>

6. Ilmli ayol – jamiyat ko'zgusi. 10.02.2026 // gov.uz. <https://gov.uz/oz/mudofaa/news/view/130247>

7. 2024-yilda oliy ta'limda 18–23 yoshdagi ayollar ulushi 52,4 % ni tashkil etgan (Milliy statistika qo'mitasi ma'lumoti) // Talimxabarlari.uz. <https://talimxabarlari.uz/31992/>

8. O'zbekistonda talabalar soni 1,5 million nafardan oshdi: ayollar ulushi yuqori (Milliy statistika qo'mitasi ma'lumoti) // Talimxabarlari.uz. <https://talimxabarlari.uz/73678/>

9. UNDP empowers women scientists in Uzbekistan. 07.09.2020 // UNDP. <https://www.undp.org/uzbekistan/news/undp-empowers-women-scientists-uzbekistan>

10. Certificates Presented to the Winners of the "Women Scientists" Competition (tadbir sanasi: 31.07.2026) // gov.uz. <https://gov.uz/en/innovation/news/view/202935>

11. Olima ayollar jamiyati nimalar bilan shug'ullanishi ma'lum bo'ldi. 08.04.2022 // Kun.uz. <https://kun.uz/news/2022/04/08/olima-ayollar-jamiyati-nimalar-bilan-shugullanishi-malum-boldi>